

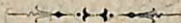
1913 № 2117.

ԳԼՈՒՆԻԿ ԶԵՀԻՆՆԵՐՆ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКОЕ
Академия Наук
СССР

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

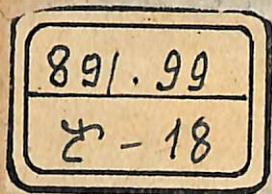
ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԵՔԵԱԹԻՑ

Վ. աղ ա ռ ւ ա յ ա ս

Ելեքորաշարժ Տպարան Մ. Աթուոյ

1913

19 NOV 2011

arm.
6169

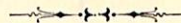
891.99.

Ծ-18

ԳԵՌՆԻԿ ԸՆԴԻՆԵՐՆ

ВАСИЛИЯ
ИНСТИТУТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академия Наук
СССР

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Վաղարշապատ

Երկրաչափ Տպարան Մ. Աթոռյ

1913

13 JUL 2013

46918

ՀԱՅՏՈՒԹԻՒՆ

Արեւելում, ուր արեւը հարմիր է,
մարդկանց սրտերը էլ աւելի հարմիր,
ապրում էր մի երեւոյթ, արշաւայից
աւելի գեղեցիկ, երազից աւելի քնքոյշ...
Հազնում էր նա բնակ: Սե մազերը իջ-
նում էին ուսերին որպէս գիշեր, աչքերը
հերկաթային, որպէս արեւելի երգը:

Հարուստ էր նա ամենից աւելի...
Նւ երբ խելահաս էր դարձել ու շօշափել
իր մարմնը, զգացել էր, որ գեղեցիկ է,
որպէս արեւելի վարդերը...

Զարթնում էր երեւոյթ, իջնում
էր պարտէզ, ունինդրում էր զմայլաճ
սովանի, արշաւայի շողերի հեռ համ-
բուրուղ, երգին ու կարօտում էր, անվերջ
կարօտում... Լւացում էր վարդերի ցո-
ղով, հոտոտում էր բոլոր ծաղիկները ու

57070-66

վերադառնում դղեակը ոսկեափայլ ու հոյակապ...

Ամեն անգամ պարտէղ իջնելիս, օձերը խոնարհ գալարւում էին նրա ոտներէ առաջ, լիզում էին նրա անցած ճանապարհը... Նրխատարղը նայում էր իմաստուն օձերի աչքերին ու սիրում, աւելի էր սիրում աշխարհը, մարդուն: Ոչ ոք չկար նրա դղեակում: Նրա մայրը, ասում էին, հեռաւոր երկրի թագուհի է գնացել, ծնել է միայն իրեն, իսկ հայրը գնացել է հեռաւոր ծովերի միւս ափերը ճշմարտութիւնը գտնելու:

Մայրը ոսկեթելով ասեղնադործած մի մետաքսեայ թաշկինակ էր թողել: Ասեղնադործած էր այդ թաշկինակի վերայ. «դերէիշն ասաց զաւակս, որ չի ծնւել դեռ, որոնի՛ր, բայց մի՛ սիրիր»:

Մանկուց լսել էր երխտասարղը այս բոլորը և այժմ ուղում էր հօր որոնած ճշմարտութիւնը ինքը ապրել:

Մտածում էր իր հօր որոնած ճշմարտութեան մասին: Թերթում էր գիշերով աստղերի հոգին, զգում ու ապրում էր

նրա բնւեղ հոգին, որ վերը ոչինչ չկայ և ամեն, ամեն ինչ ցածումն է, երկրի վերայ...

Մի օր շունդով բաց արեց երկաթէ պարիսպները, երկաթէ դարպասները, դուրս եկաւ այցել աշխարհին:

Քայլում էր նւերահան քաղաքի փողոցներով. ամեն կողմից վերաւոր ձեռքեր էին պարզւում դէպի նա... Կանգնեց երխտասարղը.— շոյեց ճակատն ու մտածեց... Շրջեց ամբողջ քաղաքը, դղեակը վերադարձաւ լուռ ու մտածկոտ:

Բաժանեց իր հարստութեան մի մասը քաղաքի աղքատներին...

Գոհ էին այժմ բոլորը, այլևս աղքատ չկար, գոհ և ուրախ դղեակը վերադարձաւ:

Կատարեց իր երեկոյեան այցը պարտէղին, կերաւ իւրաքանչիւր պտուղից ու գոհ դղեակը բարձրացաւ մարմառէ սանդուխտներով:

— Ոչ մի աղքատ չկայ, բոլորը երջանիկ են. մարդիկ կապրեն այժմ ապահով. չի լինի ոչ քեն, ոչ ատելութիւն, ոչ

սպանութիւն, ոչ շղթայ. այլեւս արեան հոտը չի խառնւի ծաղիկներէ բուրմունքին... բոլորը գոհ են, բոլորը երջանիկ... Եւ ուրախութեան արցունքները գոհար առ գոհար ցօղեցին նրա շուշանից նուրբ ու սպիտակ աշտերը:

Առաւ քնարը, նստեց գլխակի պատըշգամբում: Զորս կողմը արեւելքի խօսուն թռչունները հաղարերանգ ձայններով լցրին նրա որոնող հոգին, լուսինը թափեց իր լոյսը աշխարհի վերայ: Երկնառարդը զարկեց քնարին ու երգեց զմայլանքով արեւի երգը, երջանիկութեան երգը:

— Երջանիկ են բոլորը, երջանիկ եմ և ես—մտածեց երիտասարդը...

Լռեց. մտածեց նորեւ... Երջանիկ են բոլորը, երջանիկ եմ և ես...

Դուրս եկաւ, որ ծաղիկներին ու ասաղներին բարի գիշեր ասի ու քնանայ...

Զգում էր, որ չափաւ կարողանայ քնել. «բարի գիշերը թող մնայ», մտածեց նա: Վերցրեց ոսկիապառ կեռ թուրը, կիսալուսնի պէս շողողուն, վերցրեց,

բայց միտքն ընկաւ յանկարծ, որ բոլորը երջանիկ են: Յաժ գրեց և ուղեորեց նւիրական քաղաքը զբօսնելու:

— Բոլորը երջանիկ են — մտածում էր նա...

Յանկարծ փողոցի մէջտեղից հրեցին նրան. դարմացած նայեց, տեսաւ կալանաւորի շղթաները: Կանգնեց, մռայլեց, որպէս աշնան երկինք...

Նրան ասացին, որ այդ կալանաւորը չի հաւատում այն աստուծուն, որին բոլորն են հաւատում...

Մռայլ ու գեղեցիկ հոգով անցաւ բոլոր փողոցները... Լսում էր ուրախութեան քրքիջները, որ դուրս էին ծորում, ողողում կալանաւորի անցած ճանապարհը... Մռայլեց ու երկար մտածեց կրկին... «Տանում են շղթայակապ նրան, ով չի հաւատացել այն աստծուն, որին շատերն են հաւատում»...

Խորախորհուրդ շարժեց գիշերահեր գլուխը ու անցաւ: Լսում էր խնդութեան թմբուկի հարւածները: Մռայլեց. «Մեթէ ես չկարողացայ տալ վերջնական

ու մեակ երջանկութիւնը, մեթէ մայր հողը դեռ արեւնի ու արցունքի կարօտ ունի»...

— Ի՞նչպէս, մեթէ մէկի տիրութիւնը մեւտինը չէ, իմը չէ... մեթէ սրտերը չեն ապրում իրար հիւսւած. չէ մայր բնութիւնը մի է, մեղնից դուսը մի: Մեթէ մենք ապրում ենք մեզ համար, իւրաքանչիւրը իւր համար, անհաղորդ...

Կանգնած էր գլեակի առաջ. բացեց դուռը, ներս մտաւ մուայլ ու դաժան, որպէս զիւային երազ: Չնայեց այլեւս պարտեղին. չողջունեց ծաղիկներին, որոնք ժպտում էին մանկական անմեղութեամբ աշխարհին...

Առանց երկինք նայելու վեր բարձրացաւ ու մտաւ իւր սենեակը:

Ամեն ինչ այնպէս հին ու խորունկի էր երեւում, ինչպէս 'երբեմնի արտասանած «բոլորը երջանիկ են» խօսքերը:

— Մարդիկ ապրում են ուրեմն անհաղորդ: Ես կարծում էի աշխարհի իւրաքանչիւր շունչն անգամ, ծին անգամ

ապրում է ուրիշի հոգին, որպէս ուրիշինը:

— Այժմ ինձ թւում է, թէ պարտեղիս ծաղիկները անուշահոտ փակել են իրենց թերթիկները ու տնուր են անբաւօրէն... չէ՞ որ նորա տեսան իմ տիրութեամբ լեցուն աչքերը: «Բոլորը երջանիկ են, ես էլ նրանց հետ», որքան սուտ կայ այս խօսքերի մէջ. ինչպիսի գեղեցիկ, հմայիչ ինքնախաբէութիւն՝ «Ես էլ երջանիկ եմ»: Ամեն հոգի իր կեանքն ունի, անկախ ու հարադատ միայն և միայն իրեն, ինքն իրա համար. ուրիշը մինչև ես չեմ դառնում նա չկայ էլ ինձ համար, ուրեմն ես ինձ եմ ապրում: Յիշում եմ անցեալ առաւօտ մի ծաղիկ պոկեցի, հոտոտեցի, անքան անուշահոտ էր ու գեղեցիկ, չէ՞ այն ժամանակ ես ինձ և աշխարհին երջանիկ էի համարում. իսկ իմ տիրութեան օրերին ծաղիկները մնացին թփին կպած, անհետաքրքիր...

Մուայլեց ու մտածեց երկամբ ու երկամբ, ալիք առ ալիք ովկիանոսի պէս փռւում էին նրա մտքերը: Նւիրական քա-

դարձի մենարէի վրայից մոլորան բարը առա-
ւօտ էր աւետում հաւատացեալներին:
Երեսասարդի աչքերը փակւեցին... Քնեց...

Առաւօտեան թռչունների երգերի
տակ դարձանեց... Բաց արեց իր հօր թո-
ղած հին գիւղը մագաղաթեայ, իմաստու-
թեան գիւղը ու կարդաց.

— Դու ես սիւղը, չկայ, չի եղել և
չի լինի արտաքին նպատակ... Երեք վա-
յելք կայ՝ երգ, գինի և կին...

Շատ էր կարդացել այս ատղերը,
բայց երբէք չէր ապրել ու չէր հասկա-
ցել... ահա թէ ինչու հայրը այս գրքի
այդ երեսում գրել էր... «Իմաստութեան
գիւղը»...

Ուրեմն նիւթապէս ապահով գեռ չի
նշանակում երջանիկ... Իմաստութեան
գիւղը շարունակում էր. «վերցրու կեան-
քից, որքան կարող ես և աշխարհ, որ
երբէք սիրտդ դատարկ չլինի»... Միայն
այսքանն էր գրում:

Հայրը Իմաստութեան գրքի այդ երե-
սում գրել էր, որ գիւղը գրողը այստեղ
վախճանւել է... Միայն այսքանը:

— Ես կշարունակեմ—մըմնջացնա...
Գլուխս եկաւ պառչեամբ. կարծես ծա-
ղիկները երկներանդ աչքերով կանչում
էին նրան: Արեւելի ծաղիկների բուր-
մունքը շոյեց մայրական քնքշութեամբ
նրա ճակատը... Նայեց երկար. ամեն ինչ
գեղեցիկ էր ու լաւ, ամեն ինչ ուրախ էր
և ապրում էր իր կեանքով:

— Մտղիկը իր բոյրն ունի, ինքն է
ծծում և ապա ծաւալում մեղ, արեւը իր
լոյսն ունի, ինքն է վառում և ապա
փռում մեղ վերայ, թռչունները երգում
են, որ իրենք զմայլւեն... Չէ՞ անցեալ
օրւայ կալանաւորը ինքը իւր համար չէր
հաւատում այն աստուծուն, որին շա-
տերն են հաւատում: Կալանաւորը երջա-
նիկ էր իր շղթաներով և իր չհաւատալով
իր համար... ու կապարէ խօսքերով ծանր
ու հնչուն մըմնջաց. «Մի՞թէ բոլորը հա-
ւատում են»...

— Մէկիկ, մէկիկ անցաւ նրա հոգով
մարդկանց հոգու իւրաքանչիւր ապրու-
մը, շար ի շար, ծանր...

— Այո՛, հաւատալը, չհաւատալը իրա-

համար, մեր հոգու կեանքն էլ իրա համար:
Այո՛, այո՛... թերեւս... Ո՛չ, ոչ մի
թերեւս. ամեն ինչ իր անկախ կեանքն
ունի... այո, իսկ էս, հաւատում էի...
մէջ, ինչպէս դատարկ է սիրտս... Դա-
տարկ. ամեն ինչ պատահում է... Երէկ
ովիեան էր հոգիս ափից ափ ծփացող, իսկ
այժմ ափից ափ իմ ովիեան հոգին դա-
տարկ է և այնպէս խոճրը, վախենում եմ
նայել այնտեղ...

II.

Արեւելքի մի չքնաղ առաւօտ երի-
տասարդը կանչեց իր մօտիկներին, որոնց
հեռացրել էր դղեակից, որ ինքը «Յաւիտե-
նահան ճշմարտութեան» մասին մտածի:
Հրամայեց մուսնետիկներ ուղարկել աշ-
խարհի բոլոր ծայրերը, բերել առլ երգիչ-
ներից լաւագոյն երգիչներին, գեղեցիկ-
ներից գեղեցիկ կանանց և զիններեց
ամենալաւ գինին: Եւ երբ ամեն ինչ
պատրաստ էր, բացեց սեղանը, երգի,
զմայլանք բերող երգի հետ ծորաց արեւ-

ւելքի հրաշայլակ, արեւելքի արեւի պէս
պուրպուր գինին. արեւելքի ծաղկանց
բուրմունքի պէս գեղեցիկները համբոյր-
ները ճուրջցին դղեակի պարսպաների ան-
դին: Շաղբաւանները կայլակում էին արեւի
տակ, թաւշեաց կանաչը, արեւելքի գոր-
գերի պէս, զարդարել էին պարսէղը, հա-
ղա՛ր ու հաղա՛ր պտուղներ ժպտում էին
մայր արեւին դոհունակութեամբ, հաղա՛ր
ու հաղա՛ր թռչուններ իրենց երգն էին
ծորում արեւելքի արեւի տակ և այդ բոլորի
հետ վանդակած վագրերի ու առիւծների
մռնչիւնն էր ղողանջում: Եւ այդ բոլորը
օրհներգում էին արեւին ու երիտասար-
դին...

Երգիչները նւագում էին ու երգում
վայելքները ու օրէնքները աշխարհի, գի-
նին ծորում էր հո՛ ծորում: Երիտասարդը
առնում էր բաժակը, խփում էր գե-
ղեցիկներից գեղեցիկները բաժակներին.
կարծես գտել էր հօր որոնած ճշմարտ-
թիւնը: Հոգին ծաւալում էր և նա այժմ
սիրում էր բոլորին, բոլորին ինչ կայ, ինչ
անցել է ու պէտք է դայ:

Տարիներ ու տարիներ նրա յարկի տակ երբեք չուեց, դինին չսպաւակեց. իսկ երբ գեղեցիկները կնճռուում էին, արեւելքի վաղերբը և աւիւժները յօշոտում էին նրանց ու նորեց գեղեցիկներ էին դալիս: Ամեն գիշեր երգի նւագների տակ իջնում էր պարտէզ գեղեցիկներին հետ, լողանում էին զովաշունչ շաղրւանի տակ, վերադառնում էին գգեակը, համբուրում էր բոլոր գեղեցիկներին մարմինները մարմառեայ և քնանում մետաքսէ անկողնում:

Թագաւորները նախանձում էին արեւելքի երկտառարդին. նա ապրում էր երգով, հարբում կնոջով ու գինով և նրա սիրար լեքն էր, ովկեանի պէս լեքը...

III.

Ապրում էր արեւելքի իմաստունը ջահէլ ու երջանիկ այժմ, մեծ որպէս ինքը իմաստութիւնը: Նրա սիրար վառ էր, որպէս արեւ արեւելքի... Այլևս իմաստութեան գիւրը չէր բանում, չէր ուղում անգամ մտածել...

— Եղաւ ինչ որ լինելու էր, կլինի ինչ որ լինելու է—ասում էր նա գեղեցիկներին ու իրեն: Նրա համբար տաբաժում էր արեւելքի ար, արեւելքի երգիչները ծովերից—ծով թափառելով երգում էին իմաստուն արեւելցու երգը...

— Հարբել է հոգիս, ինձ ինչ աշխարհը. չէ՛ այժմ այն էլ իմն է—գուրը կայ. բայց և ամեն ինչ իմն է ինչպէս իմ միտը... Իմ հոգումն է որ ապրում է աշխարհը: Եթէ առաջ աշխարհի մէջ էի որոնում ճշմարտութիւնը, այժմ իմ մէջ եմ որոնում. եթէ առաջ աշխարհն էր ինձ համար, հիմա ես եմ աշխարհի համար... Հոգիս կուտական անտառ է ուր վխտում են օձերը թագապարդ, գեղեցիկ ու իմաստուն... ոսկիաբաշ գաղանները, ամենանւիրական երգն էլ է ապրում իմ հոգում, երգ ու գաղան ապրում են մեր հոգում, առանց մէկի, չկամ ես, և դու:

Մտածում էր ու ապրում այսպէս... Արեւելքի երգը արենագոյն հոտում էր կայլակ առ կայլակ զգեակի երկաթէ պարիսպների ներսը ու ծաւալում աշ-

խարհի վերայ... Ի՞նչու՞մ էր պարտեղ, շո-
յում էր վազերի ու առիւծների մէջ-
քերը: Պուրպուր գինին, որպէս իմա-
տութեան խօսքեր, պարպում էր ջահե-
լութեան, վայելքի, խենթութեան ու
արեւի կենացը, հզօր ու անյաղթ ապրում
էր արեւելքի իմաստուններից իմաստուն
երկառարդը...

— Ո՞րքան է անցել այն օրից, երբ
իմաստութեան գիրքը ընկել է քո ձեռքից,
հարցնում էին իմաստունին գեղեցիկները:

— Չգիտեմ, ասում էր նա, ձեզանց
իւրաքանչիւրը մի յաւիտենականութիւն
է փռում իմ հոգու վրայ, երգի ու գինու
իւրաքանչիւր կաթիլը նոր անձանօթներ
է հրաշակերտում իմ հոգում:

— Ես թագաւոր եմ ու Աստուած:
Ձեր ամեն մի համբոյցի հետ ես նորից եմ
ծնւում, ու ապրում երգի ու գինու իւ-
րաքանչիւր կաթիլի հետ մոռանում եմ թէ
մարդ եմ և դուք ինձ մարմին ու զգայա-
ւաններ էք տալիս... Սպասեցէք, հոգը ես
պէտք է երգ շինեմ. ձեր համբոյցներն ու
երգը պէտք է որ ինձ տան փսեմ ջահե-

լութիւնը... Իմաստութիւններից իմա-
տութեան խօսքն եմ ասում ձեզ... «Ամեն
ինչ մարդու համար է, ասացէք, որ չարի-
ւեն»...

Հասում էր երգը, այնքան քնքուշ,
կարծես երազ էր իջել արեւելքի վերայ...

Երբեմն իմաստուն երկառարդը
հրամայում էր լուել երգիչներին. սկսում
էր գեղեցիկները երգը թախծոտ ու խո-
րունկ, որ ծորում էր արեւելքի վերայ, որ-
պէս ոսկիածոր արեւի շողեր...

— Թող ընդ միշտ լուի երգիչների եր-
գը, ասում էին գեղեցիկները արեւի որ-
դուն.—, Թող չհոսի գինին, սիրել մնայն
մեղ և ունկնդրի մեր երգին, հարբի մեր
համբոյցներով, որ աւելի հարբեցնող է
ծորում, քան արեւածոր գինին արեւելքի...

— Թող հնչի երգը. վայելքը, ինչպէս
և մարդու կեանքը, կարճ է տեւում, երգը
մեր կեանքին յաւիտենականութեան րոյն
է շնչում և կինը նոր դառնում է գեղե-
ցիկ վայելք, գինին թող հոսի, ապա թէ
ոչ կսառչի ու կիջնի հոգիս, դուք կտա-
քացնէք հոգուս, գինին խենթութեան

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧЕДОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

57070-96

МЭС 408 9074000
СССР Библиотека
ЗУСН-Арм ССР
474 4 10-11-74
474 4 10-11-74

փրփուրը կփռի հոգուս վերայ... հիւսէք
կեանքը ամենից:

— Նւազէք, հարբէք, համբուրէք շրթ-
թունքներս... Ես մեծ եմ, որպէս արեւել-
քում արտասանած իւրաքանչիւր խօսք:

Հնազանդ երգում ու պարում էին
գեղեցիկները իմաստուն երիտասարդի
զղեակում ու ամեն ինչ երիտասարդին
թւում էր անմահ ու վսեմ, գեղեցիկ ու
բարի...

Գեղեցիկներն ասում էին երիտա-
սարդին, որ մէկ էլ բանայ իմաստութեան
գիրքը, չկայ արդեօք մի բան, որ պահասի
իմաստունին...

— Ամեն ինչ կայ և իմ հոգումն է...
իմաստութիւն, աշխարհ, ասուածներ,
արեւ, թաղաւորներ, ծով ու ցամաք...
կան, բայց իմ հոգումն էլ կան... ամեն
ինչ, ամեն ինչ... Հաւատ էլ կայ... Զէ՞
սէրը հաւատ է. առանց հաւատի արեւի
մօտ անգամ ցուրտ կլինի... Ամեն ինչից
յետոյ հաւատն է... Եթէ չհաւատայի,
ի՞նչպէս կսիրէի ձեզ. ի՞նչպէս կլսէի ձեր
երգը, գեղեցիկները մայրեր...

— Նւազէք, երգը ինձ անմահութիւն
է ապիս, գինին խնեթութիւն, ձեր մար-
մինը ջունչ ու ջահելութիւն:

Եւ երգի իւրաքանչիւր նւազի հետ
ծալ առ ծալ, ըուրմունքի հետ միասին,
փոշին էր նստում «Իմաստութեան գրքի»
վերայ...

IV.

Տարիներ անցան... Երիտասարդի
իմաստութիւնն աւելի էր խորանում:
Իմաստութեան իւրաքանչիւր կաթիլի հետ
նրա աչքերը դառնում էին աւելի նւաղ,
որպէս վերջալոյսի հանգչումն, իմաս-
տութեան իւրաքանչիւր հիւսուածքի հետ
ձեռքերին մի նոր խորշում էր աւելանում:
Իմաստութեան իւրաքանչիւր խօսքի հետ,
մի նուրբ խորշում էր թառում նրա ճա-
կատին, որի վերայ այնքան համբոյրներ
էին շնչել... Կամայ-կամայ մռայլւում
էր երիտասարդը...

Երգի նւազների համաչափ զարկերով
մէկ օր երիտասարդը մէնակ, առանջին

անգամ մէնակ, պարտէղ իջաւ. իջաւ
այցի այն բոլորին, որոնց սիրում էր...

Ձաւմանքով նկատեց նրա իմաստուն
հոգին, որ պարտէղը այլևս այն չէ:
Թուում էր, թէ մի քնքոյշ թախիժ է իջել
պարտէղի վերայ. շուշաններն անգամ
քիչ կռացել, փոխել էր և նոցա բոյրը,
փոքրիկ խորշումներ էին դաս ի դաս
նստել նոցա կրճքին: Գաղանները ոսկիա-
բաշ այլևս առաջւան պէս չէին նայում
նրան, թռչուններն էլ առաջւան պէս
չէին երգում գեղեցիկ կառուցների համա-
չափ ճրկ-ճրկով: Մօտեցաւ շաղբւանին.
նա էլ այս այնգամ ինչ որ տխուր միա-
լարութիւն ունէր իր չըրի-չըրիոցի մէջ...
Նայեց աւաղանի վճիռ, որպէս կոյսի աչ-
քեր, ջրին, աւելի մօտեցրեց գլուխը,
նայեց, երկա՛ր նայեց. շաղ աւեց մաղերը
ճակատի վերայ, ջուկեց, հանեց մաղերից
մէկը, նայեց... ձերմակել էր...

— Եղաւ ինչ որ պէտք է լինէր, իսկ
երգը, իսկ գինե՞րն, իսկ կի՞նը: ձերմակը
հիւսւած յաւիտենականութեան ճակա-
տին, ձերմակը իմաստութեան դանդուր-

ների մէջ... սէֆ, ինչո՞ւ...

Մէկիկ-մէկիկ մտքով թերթեց «իմաս-
տութեան դիրքը». այդ մասին ոչինչ չէր
կարգացել:

Մռայլւեց, վերցրեց ձերմակ ու եր-
կայն մաղը, գցեց ուսին, որպէս մուրա-
ցիկն իր բեռը, ծա՛նը, աւելի իմաստուն
դարձած, գլխիկսը ու մօտը վերագարձաւ
դղեակը երգապարար...

Հրամայեց, որ երգը լուի, որ գինին
այլևս չհոսի ու էլ գեղեցիկները չմօտե-
նան իրեն: Հանեց բեհեղեայ շորերը, հա-
դաւ ճամբորդական զգեստներ, երկաթէ
արեխ հագաւ, սողապատէ ցուպ առաւ,
վերջին անգամ նւաղել աւեց երգիչնե-
րին, պարպեց վերջին անգամ դղեակի մէջ
արեւելքի գինին, համբուրեց գեղեցիկներին
աչքերը, արտասուեց իմաստունը առաջին
անգամ, արցունքները ընկան նրա կրճքի
վերայ ծանր ու բաղխուն, ճամբեց բոլո-
րին, փահեց դռները, այցելեց պարտէղին
ու դաղաններին, դուրս եկաւ, փահեց
երկաթէ դարպասները, կանգնեց դղեակի
առաջ... «Դու, իմ ջահէլութեան օրս-

րան, իմ գլեակ, աւեր ինձ սուրբ միսը
և գերեզման փորեցիր և ծերութիւնը բե-
րեր ինձ համար: Մահ, ուղեցայ քեզ թա-
ղել երգի, հարբումի ու վայելքի տակ,
դու չմեռար, դու կաս և մի օր դուռս
կփաղկես, դու կգաս, դու կանչում ես
ինձ»...

V.

Բռնեց արեւելքի շիկացած ճամբա-
ները, անցաւ կապոյտ ծովերը, որոնց
վրայ կարապետներ իրենց վերջին երգն էին
ասում ու խնդութեամբ ջուրը թափւում,
անցաւ սակիացած սարերով, որոնց կրք-
քին ծաղիկները իրենց բոյրն էին փռել,
չքնեց ոչ գիշեր, ոչ ցերեկ: Արեւելքի
սասղերը գոհար առ գոհար շողշողում
էին նրա իմաստուն հոգում, ծաղիկները
նազանքով համբուրում էին իմաստուն
արեւելցու ստները. նա գնում էր, հա-
գնում... Աչքերը աւելի էին խորացել ու
մշուշւել, որպէս ծովը արեւմտին, ալիք
առ ալիք ճերմակն էր հիւսում նրա

վարսերն, ահօս առ ահօս կնճիռներն էին
թառոււմ նրա գէմքին, նա գնում էր, հա-
գնում... Որպէս քուն, իջաւ արեւելքի մի
խաղաղ երեկոյ. մութը նոր էր պարուրել
իմաստունի ճամբէն, յոգնած, աւելի
իմաստուն դարձած, թակեց մի անձանօթ
քաղաքի երկաթէ դարպասը:

Ներս մտաւ, ամեն ինչ լաւ էր. նրան
առաջին իսկ հայեացքից զիմաւորեց քա-
ղաքի գերեզմանատունը: Մօտեցաւ. շատ
վաղուց էր չէր տեսել, չէր էլ մտածել
գերեզմանի մասին:

Մի ալեհեր ու ցնցոտիածածկ ծե-
րունի իր պառաւ կնոջ հետ իրենց միակ
սրդուն էին թաղել ու նստել գերեզմանի
շուրջը որպէս հրեշտակներ, խունկ էին
ծխում...

Նայեց, մռայլեց նրա իմաստուն
հոգին. շուռ աւեց երեսը, դուրս եկաւ
քաղաքից, դարպասները շունդով փակ-
ւեցին. յենեց պարսպին դաւադանը,
վայր դրեց մէջքի բեռը փոքրիկ, դրեց
գլխի տակ, պարեպանքի տակ պարկեց
ու առաջին անգամ քնեց...

Հեռաւոր երկրի թագուհի մայրը
երազում համբուրում էր սրդու իմաս-
տութեամբ լի աչքերը, ճշմարտութիւն
որոնք հայրը գուրգուտում էր նրա գան-
գուրները և ասում. «Գնա, որոնք և
իմաստութեան գրքի կիսաւոր լրացրու:
Արեւելքն է իմաստութեան հայրենիքը,
ծարաւ հոգիները արեւելքում են որոնել
ու մեռել, իմաստունները արեւելքում են
իմաստուն դարձել: Ն'լ, զաւակս, որոնք
և լրացրու իմաստութեան գրքի կիսաւոր:
Արեւմուտքը իմաստութեան մի մասն է
ասել, մէջ, կրկնել է Արեւելքի ասածը...
Արեւի հայրենիքը, խորհրդաւոր... որքան
որոնես այնքան աւելի կ'ստանայ արեւ-
ւելքը, գեղեցիկ ու բարի, գեղեցիկ, գե-
ղեցիկ արեւելքն է հզօրազօր դարձնում,
արեւելքն է սկսել, արեւելքն էլ պէտք է
շարունակէ, բոլոր աչքերը, բոլոր քայ-
լերը, բոլոր մտքերը պէտք է ուղղւեն
գէտի արեւելք. իմաստութեան ու մշտն-
ջենական բարու հայրենիքը, և դաժանո-
ւէն չարութեան հովիտ արեւելքը: Գնա,
իմաստուն որդի և որոնի՛ր, որոնի՛ր...

VI.

Արեւելքի բոցոտ արշալոյսն էր տի-
րականօրէն ու հզօր նայում աշխարհին
ու քնած իմաստունին: Սիրամարգները
մրացրել էին իրենց թևերը և հով արել
քնած արեւելքին, վազրերն ու առիւծ-
ները գրել էին գլուխները իմաստունի
ոտքերի առաջ արթուն, հրացայտ աչք-
բով նայում էին իմաստունի շրթունքնե-
րին հնազանդ ու բարի...

Ջարթնեց, շոյեց վազրերին ու ա-
ռիւծներին, համբուրեց սիրամարգներին
ու հոգին լցւեց աշխարհածաւալ խնդու-
թեամբ:

Բոլորը դարթնեցին. առիւծներն ու
վազրերը գոհ հեռացան, թռչունները
թափ աւին իրենց ոսկեացած փետուր-
ները, քսեցին կոտույնները շիկացած քա-
րերին ու թռան:

Իմաստունը շոյեց ճերմակախառն
մազերը, գցեց ուսին իր փոքրիկ բեռը,
առաւ երկաթէ ցուպը ու ճանապարհ
ընկաւ երկա՛ր ու երկա՛ր ճանապարհներով,

երկար, որպէս իր մտքերը իմաստուն, անհատնում ու յարահաս... Գլուխը քաշ, մտախոհ, գնում էր իմաստունը, հոգնում, մտածում էր ու ապրում...

Փռւում էր նրա առաջ մայր բնութիւնը հիտարանչ...

«Այսպէս է եղել և իմ պապերի, իմ հայրերի օրով... նոյնը, նոյնը...

Մտածում էր ու համապատասխանում իր կոխում էր արեւելքի ոսկի փոշին:

— Թող զգեստի շքեղաշուք, որոնող, արեւներով լիքը աչքերն զցել եմ այժմ աշխարհին. նայում եմ դալերին և անցածին... Ո՞վ այսպէս արեց... Կընծառւում էր ճակատը, որպէս աւաղուտ անապատը մըրկից յետոյ... «Ապրելու համար եմ քո գերիքը ընկել նւերական աշխարհ, գեղեցիկ ու ծնունդների մայր որոնում... Է՛ք չէի կարող մնալ զգեստ-կում և լուռ ձերմակել և յուսահատօրէն մեռնել... Պէտք է իմանամ, դուրս եմ եկել, որ իմանամ... Ո՛չ, չէի կարող մնալ. աշխարհը, անյայտը իրենք կատարեց, ես էլ իմ պէտք է կատարեմ... Զէ,

չէի կարող մնալ... Գալիս եմ նայելու, ապրելու քեզ աշխարհ և աշխարհանալու»...

— Ինչպէս գեղեցիկը խորշոմում է, ինչպէս գիշեր ու ցերեկ է լինում, այնպէս էլ ես պէտք է դուրս գայի զգեստիցս հայրենի...

Գայում էր իմաստութեամբ պայծառացած: Հաղարարիւր հրապոյրներով աշխարհը կանգնում էր նրա առաջ...

— Այսպէս է եղել հեքիաթային դարերում, կամ երբ շունչ չկար... Բայց, բայց ո՞վ է այսպէս արել, ո՞վ է վառել աստղերը, ո՞ւմ հղօրաղօր ձեռքն է դրել, դուցէ և ստեղծել... Ո՞ւմնից պէտք է հաշիւ ուղեմ իմ ձերմակների համար, ո՞ւմ դուռը պէտք է բաղկեմ, ստանամ ու յետ դառնամ զգեստի ջահէլութեան:

— Հին իմաստութիւնն ասել է, Աստուած է ստեղծել: Կանգնում եմ ահա իմացածի և իմանալիքի, անյայտի և յայտանիի, հոգու, արեւի, ծովի ու ցամաքի և Աստուած քո հանդէմ, ձերմակներս եմ ցոյց տալիս. հարցնում եմ, ո՞վ է ստեղծել

քեզ, ստեղծել ամենի, ինչ է քո անունը...
Ինչո՞ւ է այսպէս, ինչ ուր կայ: Արեւելքի
արեւի տակ բուսած շուշան է հողիս և
շուրջս տապ է և շուրջս մութ. լոյս ու
ջուր եմ ուզում, ո՞վ պէտք է տայ: Աստ,
ո՞վ է ստեղծել քեզ աստուած, կամ յեա
դարձրու իմ գանգուրներս սեւ, ջահէլ,
ջահէլութիւնս տո՛ւր:

— Ձկան... աստուած եմ ես, բոլորը
աստուած են, քարն էլ, ջուրն էլ, երազն
էլ, մարդն էլ. ամէն ինչ աստուած
է... Բոլորս էլ ստեղծում ենք քեզ պէս,
չեմ խաբում ինձ: Ոչինչ չի ստեղծւել,
այլ կայ և աստուած է, բաւական է...
Մըմնջաց իմաստունը խոնարհ ու բարի,
նայեց կարօտով ծաւալւող ճանապարհ
ին... «Ամեն ինչ աստուած է մէնակ...
Իմաստութեամբ եմ ասում»...

— Խլում եմ քեզանից աշխարհը,
խլում եմ քեզանից քո անունը. աշխարհը
տալիս եմ աշխարհին, ամենին, ինձ: Աշ-
խարհը բոլորինն է և իմն է: Վարդի հա-
մար աշխարհը վարդ է, հողու համար՝
հողի, քարի համար՝ քար, ինձ համար

աշխարհը ես եմ: Ոչ մի նոյնութիւն, ոչ
մի զոյգ, ամեն ինչ եղակի է, աստուած է
ու ապրում է...

Թւում էր իմաստունին, թէ հայրը
լիւր հոգումն է և լսում է ողբուն:

Արեւելքի մեռաբարձը կարաւան-
ները անցնում էին նրա կողքով զըրճնդ
հա զըրճնդ: Յիշում էր դղեակը, «Իմաս-
տութեան գիրքը»...

Կարաւանները փոշին ծալ առ ծալ
նստում էր քնքշօրէն նրա գանգուրնե-
րին, արաւանուներին, կռացած մէջ-
քին: Շողում էին նրա աչքերը անտակ
ու անեղը իմաստութեամբ: Գիշերները
թառում էին նրա ուսերին, ցերեկները
փաթաթւում նրա ոտներին, նա գնում
էր, հա՛ գնում... երգում էր նրա հողին
ու իմաստութեամբ պայծառանում:

Անտառները, քարերը, թռչունները,
խօսում էին կարծես նրա հետ...

— Քանդիր, քանդիր լեզւելդ կա-
պանօները ու խօսիր ինձ հետ իմ աշ-
խարհ, իմ բնութիւն, կարօտ եմ քո խօս-
քին, քո գաղտնիքներին, քո հաւատներին:

Թւում է նրան, թէ ասպիւհ հատիկները, Թփերը ցաւ են զգում, երբ տրուում են նոցա...

— Լսի՛ր, ահանջ դեր հոգի, ինչպէս աշխարհը խօսում է ինձ հետ. ամեն ինչ, կեանք է, շունչ, հոգի... Մի՞թէ ես հեքիաթի մէջ եմ ապրում, ուր ամեն ինչ քար է, լուսիքն, համբ, կոյր... Հէ՛յ, երբ է որ կ'լսեմ, աշխարհը երգ է, մի դողարկի երգ, մի անմեռ երգ, որ ամեն բոպէ նորից ու նորից է երգւում և ամեն ինչ, և ամեն ոք իր երգն է երգում...

Արեամբուտ էր, շողերը մեռնում էին դանդաղօրէն ու նազանքով. Թւում էր իմաստունին, թէ իր հոգուցն է այդ ամենը մեռնում:

— Մահը ամենուրեք արեւի մօտ. իմ ճանապարհին. դուրս արի, քե՛ղ, քե՛ղ եմ փնտռում դօտեպնդած, յայտնւիր, աստ անունդ և ինչո՞ւ դու կաս...

— Հէ՛յ, դեռ երկար է ճանապարհս ուրեմն... Ողջոյն քեզ թափառական կեանք, որոնումների հայրենիք, ողջոյն և քեզ իմ սրբազան արեւելք, արեւների,

իմաստութիւններն օրօրան, ի՞մ արեւելք...

Մուծն փշաւ: Քայլում էր ու մտածում, ապրում էր անցածն ու դալիքը մշուշոտ: Անցնում էր գերեզմանների վրայով, անցնում էր հոյակապ քաղաքների սուերներով. լսում էր ծովերի երգը, գնում, հա՛ գնում ու երգում էր աշխարհի հետ մեամին...

— Արեն անցաւ... Վաղը կիռի շողերը աշխարհի վերայ, պայծառ աչքերով բարի լոյս կասի աշխարհին. գո՛ւց է և ես չ'լինեմ, չէ՞ մահը մեզ հետ է և ես չգիտեմ, միւս ախիթարթիս կենդանի կլինե՞մ արդեօք... Եկայ ու կգնամ անցորդի պէս...

— Ինչպէ՛ս, մի՞թէ չի մնայ ինձանից ոչի՛նչ և ոչի՛նչ... Իմ իմաստութիւնը ես շնչել եմ աշխարհին, իմ խօսքերը փռել եմ արեւելքի վերայ, որպէս արեն իր շողերը... Իմ մտքով կխօսեն քարի, ջրի, աստղի, բոլո՛ր, բոլո՛ր դոյութիւններն հետ...

Ժպտաց արշալոյսի թովչութեամբ ու պայծառութեամբ:

— Իմ երգն եմ ծորել աշխարհի հոգում, աշխարհի ունայնութեանը իմ «այո»ն եմ ասել... երգն իմ աշխարհն է, աշխարհը երգ է, աստուածներով, նպատակներով լեցուն:

Շոյեց ճակատը, սրբեց քրտինքը, որ կաթիլ առ կաթիլ ցողում էր իմաստութիւնների գերեզման հողը, որպէս իմաստութեան խօսքեր:

Քայլում էր օտար քաղաքների պուրիսպների տակով. զգում էր, թէ ինչպէս հազար ու հազար արեւատենչ հոգիներ, թիթեռների պէս թռչում են վայելքից վայելք և մահը այրում է նոցա. «Որքան սիրելի են նրանք իրենց կեանքով ու մահով»: Մտածում էր ու ապրում, մերժում էր ու սիրում և քայլում էր յոգնածօրէն:

— Որքան չար է անմահութիւնը և որքան բարի ու գեղեցիկ է մահը իր որոնումով... Ինչպէ՞ս... Ո՞վ ասաց բարի ու գեղեցիկ է մահը. այն ժամանակ ինչո՞ւ թողի դդեակս... Ո՞վ ասաց այս իմ հոգուն... Հգիտեմ, Հգիտեմ...

Պայծառ, որպէս իր իմաստութիւնը, ժպտաց իմաստունը. քայլում էր, զուրգուրում էր հոգումը իր հոգուն. սիրեց աշխարհը և քայլեց մտածկոտ...

Մերաժի պէս կանգնում էին նրա հոգու առաջ հեռաւոր, զուցէ և մեռած ծնողները, խօսում էին նրա հետ, սիրում ու ժպտում էին նրան և թւում էր, թէ գուրգուրում են իրեն քնքշութեամբ, համբուրում, որպէս երբեմն օրօրոցում: Յնճապին ու հպարտ շարժում էր գլուխը, որպէս արքայ առիւծն անապատի, շոյում էր մազերը ճերմակախառն, որոնց վերայ մի հզօր ձեռք անյայտօրէն ձիւն էր մաղել, գնում էր ու երգում:

— Իմ իմաստութեամբ, իմ որոնումով օրհնում եմ Ձեզ իմ ծնողներ. փառք և օրհնութիւն Քեզ, Քո երկունքին սրբազան իմ թագուհի մայր, իմ իմաստուն մայր: Օրհնութիւն Ձեզ, որ ինձ աւել աշխարհին, որ այս երգի, հրապոյրի ու իմաստութեան աշխարհը բերիք ինձ. թող Ձեր անունն աստուածանայ ինձ համար, աշխարհի համար...

— Աշխարհը երգ է, աշխարհը պէտք է ապրել: Չգիտեմ որտեղից եմ եկել, բայց պէտք է իմանամ ի՞նչ է իմ անունը ձերութեան, մահու և աշխարհի հանդէպ:

Սիրեց իրեն ու իմաստութիւնը իւր, սիրեց աշխարհը ու քայլեց արեւադարձ ճամբաներով:

Անցնում էր գիւղերով ու քաղաքներով պարսպապատ, որոնք կպած էին մայր հողի կրճքին, սրպէս մանուկը փութորկոտ գիշերին իր մօրն է փաթաթւում: Ապրում էին հողի վերայ ու հող դառնում. պատմում էին իրար պապերից ուսած հիշ, հիշն հեքիաթներ: Իմաստունը գիշերում էր երբեմն նոցա մօտ. նայում էին նրան ու փսփսում ինչ որ անձանօթ խօսքեր: Արշալոյսի առաջին շողերի հետ, թողնում էր բռնորին քնած ու հեռանում:

Շատ բան էր աեսել, լուել ու ապրել. նրա համար շատ հանելուկներ էին պարզւել. բայց էլի նրա հոգում մի երկիւղ կար, որից չէր վախենում բնաւ. քաղցը էր այդ զգացմունքը: Քայլում էր

նա գիշեր, ցերեկ և ամեն ինչի մէջ որոնում էր իր երկիւղը. իսկ պատասխանը իր հոգուցն էր սպասում:

Միտքն էին ընկնում վայելքները գգեակի, յիշում էր և չգիտէր ո՞ւմ հետ էր կապւած, ո՞վ է հեւտել և ինչպէս: Բոլոր անցածը թւում էր նրան մի պարտեզ, որտեղից անցել է, նայել ու շուշաններ քաղել, որոնք թառամել են վաղուց:

Քայլում էր և կարծես երազում լինէր. երբեմնակի անցորդների ողջոյնը զարթեցնում էր նրան, սերալիւր ողջունում էր ու անցնում. քայլում էր ու երգում հոգեթով:

Ունայնութիւն, ունայնութիւն...

Ոսկի. ոսկի երազներ...

Ի՞նչն է այսպէս ինձ կապել

Ունայնութեան այս երգին...

Ո՞վ սկսեց երգը այս,

Ժպիտ, համբոյր, հաւատ, սէր...

Ձաճէլութեան կարօտներ,

Ջահելութեան դանդաղներ...
✓ Իմ սուրբ, իմ սուրբ հաւատներ,
Ո՞վ է թաղել ձեզ ջահել...

Դերեզմաններ հի՛ն ու նոր,
Եւ անանուն եւ անյայտ,
Ո՞վ է փորել ու մեռել,
Ո՞վ է լացել ու չկայ,
Ո՞վ է սիրել ու ատել,
Ո՞վ է երգել ու չկայ...

Հի՛ն ու մեռած աստուածներ,
Սոսկում սիրուն ու քնքուշ,
Արեւածին իմ յուշեր,
Դուրել էլ, դուր էլ էք մեռել,
Լոյս կանչումներ նորա-նոր,
Ա՛խ, չգիտեմ, չե՛մ ուզում...
Ինչ սիրել եմ՝ քուն, օրճր,
Մի նոր հերեաթ եմ հիւսում...

Երբեմն երկինքը լալիս էր նրա գըլ-
լին, կաթ-կաթ, միալար, նա քայլում
էր ու օրհնում ամենի՛ն, ամենի՛ն...

VII.

Եւ մէկ օր բարձրացրեց ծանրախոհ
դուլսը ու թակեց օտար քաղաքի պա-
րեսպները երկաթէ դարպասը:

— Ո՞վ ես, ձայն տւին դարպասը յե-
տեկց:

— Որոնող արեւելքն եմ, բայց արեւ:
— Մենք ոչինչ չենք որոնում...
— Բաց արեւք, ես հողեղէն իմաստուն
եմ, ես մահկանացու եմ ու անմահ:

— Քո անմահութեան համար, բաց
եմ անում:

— Փռնոտ ու պայծառ, որպէս Ջա-
հէլութիւնը թափառուն, հոյակապ, որ-
պէս արեւելքը արմաւ, ներս մտաւ գե-
ղեցիկ իմաստունը, ողջունեց արեւելցու
ողջունով, նայեց շուրջը արծւի հայեաց-
քով. թափ տւեց արեւելքի ոսկի փոշին
ոտներէն ու մաղերէն և յաղթական առաջ
անցաւ: Նայում էր չորս կողմը, գերեզ-
մանոց էր որոնում...

Ապրեց այդ քաղաքում, գերեզմա-
նոց չգաւ... Ժպտաց... «Ջահէլ եմ այս-

տեղ բոլորը», մտածեց նա, բայց ապրում էր նրա խմաստուն հոգին, որ ոչ ոք խմաստուն չէ...

Նրա լուրը տարածվել ու ծորել էր բոլորի սրտերը, որպէս արեւելքի երգ։ Հաւաքւում էին նրա շուրջը, խօսում էր խմաստուն կերպով փողոցէ փողոց շրջելով։ Բոլորը ղմայլանքով լսում էին արեւելքի կարմիր խօսքերը ու սիրում, աւելի էին սիրում նրան...

Յիշերը քնանում էր բաց, մեծ երկներկ տակ, բանում էր հոգին աստղերին ու գիշերին, խմաստութեամբ լցւում էր հոգին... աստղերը կարծես կաթիլ առ կաթիլ լոյս էին ցնցուղում նրա հոգուն և նա տեսնում ու ապրում էր աշխարհը, մութն ու դալիքը... Յիշում էր «Խմաստութեան գիրքը», նրա պահասը։ ժրպտում էր նարգիզի առասպելական ժպտով ու հոսում էր խմաստութիւնը մարդարէական, որպէս արեւի շողերը անբաւ ու տաք, քաղաքի պարիսպների մէջ...

Բոլորը սկսել էին կնճռուակել, նոյն իսկ մի քանիսի մաղերին ճերմակն էր

հիւ ուել ու բոլորը ապրում էին հմայւած ու գեղեցիկ...

Մի օր խմաստունը խօսելով, իւր ուկնդիրներին հետ դուրս եկաւ քաղաքի պարիսպներից։ Պարպոտապահն անգամ գիտէր նրան ու պատկառում էր նրանից. խոնարհ ճանապարհ տւեց նրանց...

Քաղաքից դուրս մի քարայր կար, որին «Գեղեցիկ անյայտութիւն» էին անւանում։ Ունկնդիրներից մի երեւոտարդ զատուեց միւսներից, որպէս հիւանդ կըռուին իր երամից, գնաց ու մտաւ քարայրը։

Խմաստունի խօսքերը հոսում էին հարստների խնդութեան պէս, անդադմով... երկար սպասեց խմաստունը գեղեցիկ երեւոտարդին... նա չեկաւ... բարձրացրեց զլուծը ու հարցրեց ունկնդիրներին.

— Ի՞նչու ուշացաւ ունկնդիր գեղեցիկը...

— Նա այլեւ չի դաջ աշխարհ, պատասխանեցին նրան. ինքը գնաց և ոչ թէ տարան... էլ ոչինչ չառացին...

Ապրում էին այստեղ առանց իմաստութեան: Իմաստունը նայում էր նրանց, ապրում էր նրա իմաստուն հոգին, որ այստեղ արեւելքի ծայրին, մարդիկ ապրում են առանց արեւի... «Իմաստութիւնն արեւ է», մտածում էր նա, — «Ապրում են և հաց ունին, և՛ շոր, և՛ հող կայ նոցա ոտները տակ, և՛ տարւայ եղանակներ... Ծնւում են ու ապրում, գնում մտնում քաղաքը, միջին ու անդարձ... ծերանում են և այստեղ, ինչպէս արեւի տակ ամէն ինչ, ամէն ինչ ուրեմն մահ էլ կայ... Ըստըրը դո՞ւ ես, նոյն իսկ երջանկութեան մասին չեն մտածում... Այստեղ էլ մահ կայ, բայց... Բայց մահից չեն վախենում...

Նւ մի օր, երբ զիշերն իջաւ քնքուշ-քնքուշութեամբ արեւելքի վերայ, վերցրեց իմաստունը իր փոքրիկ բռնը, դրեց ուսին, առաւ դաւաղանը, ամրացրեց ոտքերը երկաթէ կապերը, վերցրեց իր ապրածը, աւելի իմաստուն դարձած, թագուն, դուրս եկաւ պարիսպներից և ուղեւորեց արեւելքից դուրս... Նւ ամէն տեղ արտաքինն էր...

Երես դարձրեց բոլորից, ոտք դրեց նորից արեւելքի սահմանը, օրհնեց արեւը, կրաղը, օրհնեց ջահելութիւնը հոգու և արեւոս ճամբաներով, շտապեց դէպի ջահելութեան դղեակը, դէպի «Իմաստութեան դղեքը»: Թերթում էր մտքերն, ապրածն ու տեսածը. տուն էր շտապում, իմաստութեան դղեքը, արեւելքի իմաստութիւնը պէտք է լրացնէր...

VIII.

Քայլում էր զւարթ... Մտքերը ճերմակել էին արդէն, աչքերը աւելի խոհուն ու բոցոտ էին դարձել, որպէս արեւելքի վերջաւոյը, ոտները ամուր էին, որպէս ձեռքի դաւաղանը երկաթեայ... Գնում էր դէպի հայրենի դղեակը, դէպի արեւելքի իմաստութիւնը:

— Ո՞վ գիտէ, երբ կհասնեմ, մտածում էր նա, մտածեմ, ապրեմ բոլորը, որ աշխարհանամ, մեծ, գեղեցիկ ու ջահել... Յոգնել էին ոտները այնքան քայլելուց, գեղեցկացել էր հոգին այնքան

որոնեւուց: Մտածում էր իր սարսափին, իր
որոնած ճշմարտութեան մասին...

— Ո՞րն է ճշմարիտը, այն, որ հեռա-
ցայ ու թողի գողեակո, թէ՛ այս անվերջ
որոնումը: Այնտեղ էլ մահը կար, մահը
ամենուրեք, ամեն հոգու հետ, աշխարհի
հետ, ինձ ու իմ որոնումի հետ և ամեն
երգի հետ: Արիստո ասին ըստընին որ չկայ
յաւիտեան, արիստո այն երգին, որ մի ան-
գամ է երգուում... Ի՞նչ անեմ, թէ աշ-
խարհը կապրի ինձանից յետոյ, ինձ ինչ...
Հէյ, ունայնաշունչ աշխարհ, գեղեցիկ,
սուրբ աշխարհ, լսել եմ քեզ, լսել ինձ.
Ըստըն երգում են իրենց երգը և աշխարհը
դառնում է երգ, նոցա մէջ ես էլ երգում
եմ իմ երգը... Ես կ'մեռնեմ և ոչ ոք, ոչ
ոք չի երգի ինձ նման... Փառք քեզ աշ-
խարհ, փառք քեզ իմ գղեակ... հիացած
քայլում էր Իմաստունը:

— Ո՞վ գիտէ, թէ այս որոնումը չէ՛
գոթախտութեան մայրը... գղեակ ու ծե-
րութիւն, որոնում ու հաւատ, մերժում
ու նորանոր բարձունքների կարօտ... Ո՛չ,
գոթախտ է այն հոգին, որ աշխարհ չէ...

Չէ՞ աշխարհն էլ կ'մեռնի... Ես էլ, ես էլ...
Հէյ, որոնում, սուր, սուր ինձ իմ ջա-
հէլո՞ թիւնը. ուղիւմ եմ մնալ աշխար-
հում, երգել, սիրել, օրհներգել, օրհներ-
գել իմաստութեամբ, վայելելով...

Անտառներից վաղու քամիները շո-
յում էին նրա քրտնաջան ճակատը, ծունր
էին իջնում նրա ճանապարհին, օրհնու-
թիւն էին փռում նրա ոտները տակ...
— Վաղը այս նոյն քամին կ'չոյէ գե-
րեզմանս: Կ'կանգնի գերեզմանիս քով
անցորդը, ինձ պէս որոնող մի հոգի, իմ
դոյութեան արգարացումը կուզի, իմ
մահւան իմաստը կուզի իմանալ... Ես
կ'մոռացեմ...

— Չէ՞ ես երգում եմ, չի լինի իմ երգը
աշխարհում և ոչ ոք, ոչ ոք ինձ պէս չի եր-
գի, իմ տեղը բաց կ'մնայ, ես չեմ մոռաց-
ւի... Կապրեմ հոգի, քարի, լւրաքանչիւրի
հոգում. բայց էլ չեմ երգի և կ'մեռնեմ,
բայց ոչ ոք ինձ պէս չի երգի...

— Ի՞նչ անենք թէ մահ կայ. և կայ,
տեսայ աշխարհը, նայեցի իմ գեղեցիկ
լուսամբուտից կեանքին ու մահւան. կը-

զնամ, հմեռնեմ, էլ չեմ հրկնւի. իմ երգը
առաջի աշխարհին և աշխարհը իմը դար-
ձրի, ահա և իմ յաղթանակը...

— Գեղեցիկ է մահը, անմահութիւն
չեմ ուզում. չէի որոնի, եթէ անմահ լի-
նէի... իմ երգը ոչ ոք ինձ պէս չի երգի,
չի երգի...

Համարեց անցած դիշերներն ու ցե-
րեկները, օր ի օր սիրաբ լցւում էր ծով
խնդութեամբ, երբ չափում ու զգում էր,
որ շուտով գղեակը պիտի ժպտայ իրեն:
Քայլում էր ծերացած, հերադարդ իմաս-
տունը դո՛ս ու պայծառ:

IX.

Բարձրացրեց մի օր գլուխը, գղեակն
էր... Վար դրեց փոքրիկ բեռը գղեակի
պարսպի տակ. նայեց գղեակին, ժպտաց
և օրհնեց...

— Զահէլ ու որոնող թողի քեզ, աւելի
ջահէլ, իմաստուն, գեղեցիկ ու դառձ
վերադարձայ քո գիրիդ մայրական:

Ս. Ֆեն ինչ նոյնն էր, գղեակն աւելի
էր պայծառացել ու գեղեցկացել:

Հանեց բանալիները, բաց արեց եր-
կաթէ դարպասները, ներս մտաւ. նոյնն
էր ամէն ինչ ու աւելի գեղեցիկ...
Գաղանները ծերացել էին, նորա

դուռը որս էին արել ու ապրել գղեա-
կում: Մաղիկները բոյրն այժմ տեսնելի
էր ու անուշ... Մօտեցաւ շաղբանին,
մօտեցրեց գլուխը, նայեց մաղերին, բո-
լորը ճերմակ էին. բայց ինչ որ քաղցրու-
թիւն ծորաց նրա սիրաբ. «Մեր եմ,—մըմն-
ջաց նա,—էյ, պայծառ Զահէլութիւնն
չկայ... ի՞նչպէս թէ. ես տխուր չեմ, ես
ծեր չեմ. ծերութիւնը նոյն Զահէլութիւնն
է ձևափոխած ինձ համար. իմաստու-
թեան ու զգացմունքի համար ծերութիւն
չկայ... Մերանում ես, որ ապրես, ծե-
րութեան գեղեցիկը նոյնպէս... Մերու-
թիւնն էլ իր կեսնքն ունի... Գարունը
գեղեցիկ է, ամառը նոյնպէս, աշունը իր
դունաւ փեմութիւնն ունի, գեղնու-
թեան տակ ապրում են հազար ու հազար
խոհեր. ինչ չունեն միւսները: Եւ մի՞թէ
ձմեռը, սպիտակափառ ձմեռը, քաղցրու-
թիւն ու գեղեցկութիւն չունի, յատուկ

միայն իրեն... Ամեն ինչ եղակի է և ինքնանպատակ. յաւիտեան դարունը կը ձանձրայնէր և մենք ձմեռւոյ կկարօտէինք»:

Նայեց, երկմը նայեց ջրին, «ծերացել եմ», ժպտաց. «որքան գեղեցիկ եմ այժմ, որքան իմաստուն»:

Համբուրեց իր սաւերը, հոտոտեց բոլոր ծաղիկները, շոյեց, համբուրեց վազրերի ու առիւծների բաշերը, բարձրացաւ ծանր քայլերով գէպի վեր, գէպի իմաստութեան գերբը, գէպի հօջ որոնած ճշմարտութիւնը:

Ամեն ինչ սենեակներում նոյնն էր... Գնաց գէպի իմաստութեան գերբը, բաց արեց ու կարդաց... «Ո՛րքան հին է, փոշոտ ու կիսատ», մըմնջաց նա...

Կտրեց մատը ու սկըամարդի փետուրեց գրիչը թաթախեց և գրեց ու լրացրեց իմաստութեան գերբը իր արեւնով: Արեւելքի իմաստութիւնը, արեւելքի մեծութիւնը գրեց, գեղեցիկութիւնն ու ջահէութիւնը գրեց...

Եւրոպայի թաղերէն, որ արեւելքի երկրասարդը եկել է ու ծերունի է այժմ և իմաստուն ու ջահէլ արեւելքի պէս:

Հաւաքեցին բոլորը նրա դարպասի առաջ ու կանչում էին. «Իմաստութիւն տուր մեզ, թէկուզ մի կաթիլ»:

Ներսիս ոչ մի ձայն: Բաց արին երկաթէ դարպասը, բարձրացան վեր, մտան իմաստունի սենեակը երկիւղածութեամբ ու հաւատով... Իմաստունը մեռել էր...

Նրա սեպհական արեւնով գրածը մաղաղաթի վերայ, կախած էր գլխի վերեւ:

«Նորից ու նորից, գրում էր իմաստունը... ոչ ոք չգիտէ... Ես արեւի տակ էլ լոյսով հարեմք մի գողգորիկ երազ տեսայ և թւաց, թէ գեռ գիշեր է շուրջս: Ես վերագարձայ սպիտակ մազերով և աշխարհի ու ինձ համար ջահէլութիւն բերե: Օրհնում եմ ինչ գալու է, օրհնում եմ իմ ճանապարհը արեւացող, ուր ամեն քայլիս

հետ ձերմախ աւելացաւ...

Հոգիս զարթնեց և զեղեցկացաւ ու
պայծառացաւ: Հոգու գեղեցիկն է գեղե-
ցիկ. մնացէ՛ք աշխարհում, անցէ՛ք ու ան-
ցէ՛ք և հոգու գեղեցկութեան ծարաւէք:

Վերադարձայ. վերադարձայ դէպի
իմ հոգին ու դէպի իմ գերեզմանը և երբ
զգացի, որ պէտք է մեռնեմ, համբուրեցի
մահուս աչքերը և զմայլանքով մեռայ:
Իմ կեանքի ու իմ ասլաճի ամեն մի ըս-
պէն մի նոր երջանկութիւն փռեց ինձ
վերայ: Ես սիրում էի աշխարհը, սիրեցի
և գերեզմանս: Մնացէ՛ք աշխարհում և
պայծառացէ՛ք և աշխարհացէ՛ք... Վեր,
վեր, նորից ու նորից»...

Ծնրադիր համբուրեցին իմաստունի
ձախառը կնճիռներով գեղեցկացած. օրհ-
նեցին զդեակը, սրբազան հանելուկներով
լի... Նա քնած էր կարծես...

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0350929

29768

46918

6163

ИЗДАТЕЛЬСТВО
Академии Наук
СССР

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊ.

Պահեստը՝ Վաղարշապատ «Արա-
գած» գրախանութում: